

Kommunismen och judefrågan

Dr. Laszlo Hámori, som bl.a. genom den nyutkomna boken "Svärdet och plogbillen" dokumenterat sig som en av de främsta kännarna av Israel, analyserar i denna artikel inställningen till judarna i den kommunistiska världen. Beteckningen "judisk bolsjevism" är felaktig, slår han fast. Socialisterna erkände judendomen blott som religiös gemenskap, men som ideologi och gemenskap i övrigt accepterades den inte. Under Lenintiden erkändes judarna som en särskild folkgrupp, och Stalin beslöt 1928 att grunda ett rent judiskt område i Östasien, ett projekt som helt misslyckades. På 1930-talet skedde dock en viss omsvängning men till öppen anti-semitism i Sovjetunionen kom det inte förrän 1949, då regelrätta deportationer och avrättningar av judar igångsattes. Judefrågan "avstaliniserades" aldrig heller under Chrustjovepoken, tvärtom. Förhållandena har inte förbättrats sedan dess.

När Hitler yttrade sig om kommunismen, brukade han använda benämningen "den judiska bolsjevismen". Han uppfann emellertid inte själv uttrycket; klerikala och ultrakonservativa kretsar begagnade sedan flera decennier den dubbla skymfen mot judar och mot de socialistiska rörelserna. Naturligtvis skulle det vara ett hopplöst företag att leta i Gamla testamentet och i Talmud efter den dialektiska materialismens rötter, och den överväldigande majoriteten av judarna har ställt sig fientlig mot Marx' och Lenins läror.

Faktum är dock att bland de socialistiska rörelsernas ideologer, ledare, propagandister och funktionärer har judarna under en lång tid varit starkt representerade — judarna, bättre sagt personer av judisk härstamning. Det var alltså lätt för de "terribles simplificateurs" att hitta argument för tesen att socialismen är en judisk företeelse och att judar är födda socialister. Så enkel är saken inte. Judarnas, mer exakt de judiska intellektuellas och halvintellektuellas anslutning till arbetarrörelsen har sin logiska förklaring i assimilationen och i de hinder som samhället ställde i den fullständiga assimilationens väg.

Ingen "judisk bolsjevism"

Vid sekelskiftet stod för Östeuropas förföljda och för Västeuropas mer eller mindre diskriminerade judar tre lösningar till förfogande: att lösa inträdesbiljett till det kristna samhället med dop, som Heine uttryckte sig, utvandring till Ame-

rika, eller också anslutning till den arbetarrörelse, som lovade omvandla det existerande samhället. Efter Theodor Herzls bok "Der Judenstaat" skyttade även en fjärde lösning: sionismens väg. Många av de judiska intellektuella fann sitt hemland inom arbetarrörelsen. Där fanns alltid plats och verksamhetsfält för skriv- och talkunniga människor och avancemangsmöjligheter för sådana, som sålde sin själ för revolutionens sak. Det sista uttrycket skall man inte uppfatta som en poetisk fras. Socialismen lovade att avskaffa klasskillnaderna, avskaffa religionens makt över själarna och utrota nationalismen och rasismen. För att förverkliga de socialistiska idéerna krävdes avlägsnandet av alla "borgerliga fördomar", bland annat även antisemitismen. Arbetarrörelsen i enstaka länder föll inte så sällan tillbaka i nationalism, och det lyckades ingenstans att få medlemmarna helt befriade från rester av gamla religiösa eller andra "fördomar". Men för judarna inom den socialistiska rörelsen var det aldrig tillåtet att behålla den minsta samhörighet med judendomen. De judar som gick in i arbetarrörelsen bröt i de flesta fall redan tidigare med fädernas religion. Annan judisk lojalitet fick man inte hysa, då socialisterna erkände judendomen endast som en religiös gemenskap. Här ligger grunden till att socialisterna redan från sionismens början stod i motsatsställning till judarnas stävande för ett eget land. Socialismens lösning på judeproblemet var helt enkelt att upplösa judendomen som ideologi och ge-

menenskap, och därför är beteckningen "judisk bolsjevism" felaktig.

Den sovjetiska kommunismen höll sig i början så pass trofast till sin egen ideologi att man försökte neutralisera det i den ryska och särskilt i den ukrainska allmänheten djuprotade judehatet. År 1919, den tid när vitgeneralerna förde utrotningskampanjer mot judar, började Lenin en attack mot antisemitismen. Han sade bland annat: "Bland judar finns arbetande människor och de utgör majoriteten. De är våra bröder och vapenbröder i kampen för socialismens förverkligande". I sovjetförfattningen stadfästes en lag, som utmätte strängt straff mot all slags diskriminering eller hets mot folkgrupper, alltså även mot judar. Lenin bröt också med arbetarrörelsens princip och erkände judarna som en särskild folkgrupp, med rätt till eget modersmål, jiddisch. Bokutgivning och teater på detta språk fick samma statliga understöd som alla andra nationaliteters kulturaktiviteter. I kommuner där judarna var i majoritet infördes judisk självförvaltning. Judiska religiösa församlingar behandlades under den tiden inte sämre än de andra religionernas men inte heller bättre. Samtidigt som judarnas ställning förbättrades och jiddisch-kulturen upplevde en blomstringsperiod, arresterade och avrättade sovjetregimen emellertid sionisterna och alla som före revolutionen var medlemmar i det judiska socialistiska partiet "Bund". Lenin erkände alltså judarna som etnisk grupp men inte som nationalitet och tillerkände dem inte rät-

ten till en egen stat, inom eller utom Sovjetunionens gränser. Den leninska lösningen var bara en halv lösning.

”Judestat” i Östasien

En plötslig vändning i kommunismens inställning till judefrågan gjorde Stalin år 1928. Moskva beslöt att grunda ett rent judiskt område i Östasien, i Birobidzjan, norr om den manchuriska gränsen, vid Amurfloden. Enligt planerna skulle Sovjetunionens judiska befolkning bosätta sig där och leva sitt nationella liv. Birobidzjan förklarades som autonomt område 1934. Var denna åtgärd tänkt som en välgörenhet mot judarna, eller ville Stalin genomföra en form av deportation av judar, som då var misstänkta som Trotskij's anhängare, eller ville Moskva med Birobidzjan konkurrera ut de sionistiska idéerna hos sovjetjudarna? Svaret känner man inte, men faktum är att planen misslyckades totalt och att de judiska kolonisternas antal i Birobidzjan aldrig steg högre än till 40 000.

Trots att det bland ledarna för oppositionen mot Stalin befann sig många judar och själve huvudfienden Trotskij var jude, utnyttjades de stora processerna inte mot judar i allmänhet, så som lätt kunde ha gjorts. Den stora utrensningen däremot, som följde processerna, berövade i all tystnad de judiska kulturella organisationerna deras ledare och efter den stora åderlåtningen och i den allmänna rädslan tynade det judiska kulturlivet bort i Sovjetunionen. Det betydde emellertid inte att Stalin eller hans regim öp-

pet skulle ha uppträtt som antisemiter — snarare tvärtom. I ett tal år 1930 fördömde Stalin de tyska nazisternas judefiendlighet som kannibalism och vid den åttonde partikongressen talade Molotov om partiets broderliga känslor för det judiska folket, ”som gav mänskligheten Karl Marx, producerade en hel rad vetenskapsmän, tekniker och konstnärer och många hjältar för den revolutionära kampen mot arbetarklassens undertryckare. Det judiska folket gav och ger vårt land alltjämt många ledande män, begåvade och betydande organisatörer. Allt detta bestämmer vår attityd mot antisemitismen och den antisemitiska bestialiteten, var den än finns att hitta.”

Under Hitler—Stalinpaktens tid yttrade sig sovjetpolitiker inte om antisemitismen, sovjettidningarna skrev inte en rad om judarnas öde i Hitler-riket. Under kriget utnyttjades däremot judarnas förståeliga fiendskap mot hitlerismen och judarnas nationella känslor. I Moskva grundades år 1941 en ”Judarnas antifascistiska kommitté” som gav ut en tidning på jiddisch under titeln ”Ejnikait”. Kommittén och tidningen försvann strax efter krigsslutet. Under efterkrigsårens allmänna svårigheter i Sovjetunionen förlorade judefrågan sin aktualitet för Kreml.

Med tanke på kommunismens ofta deklarerade antisionism verkade det sedan som en sensation när Andrej Gromyko i FN:s debatt om Palestinas framtid, år 1947, sade följande: ”Det är givet att ingen av de västeuropeiska staterna var

kapabel att försvara det judiska folkets elementära rättigheter, att gottgöra skadorna som det lidit under det fascistiska oket; önskan hos judarna att grunda en egen stat är legitim. Det skulle vara orättvist att inte ta hänsyn till eller förneka det judiska folkets rätt till att förverkliga sina aspirationer." Det uppmärksammades också att den enda stat, som hjälpte den judiska nationalarmén med vapenleveranser, var Tjeckoslovakien — med all säkerhet på Moskvas order. När sedan det självständiga Israel utropades, var Washington och Moskva de första som erkände den judiska staten.

Stalinistisk "antisemitism"

Denna totala vändning i ideologin och i praktiken, en av de mest iögonfallande i kommunismens historia, följdes så småningom av en annan, i motsatt riktning. Sjdanov, Stalins dåvarande kronprins och kulturchef, skrev en artikel i Pravda och beskyllde en del av den sovjetiska intelligentsian för att vara kosmopoliter. Vem som menades med detta attribut blev uppenbart efter författaren Simons anklagelser, publicerade i Pravda den 27 februari 1949, som följdes av arresteringar av en lång rad av ledande judiska intellektuella. Efter de mest kända kom turen till flera tusen judar, som åtalades som judiska nationalistër, fosterlandslösa vagabonder och förrädare. Hela det sovjetiska kulturlivet utrensades från judar och endast några få som t.ex. Ilja Ehrenburg lyckades undgå deportation eller avrättning. Resten av jiddisch-

teatrar och bokförlag stängdes, en hel rad synagogor och talmudskolor upplöstes och sedan började massdeportationen av judar från Sovjetunionens västliga delstater och provinser. Enbart från staden Lwov transporterades 30 000 judar till Sibirien.

Vid slutet av 1949 publicerades en broschyr av T. A. Genin i vilken sionismen fördömdes som "ett reaktionärt och antidemokratiskt strävande av den judiska bourgeoisien". Denna skrift kan betraktas som ett preludium till den smäddelsekampanj mot sionismen och mot Israel, som pågått med växlande styrka till våra dagar.

Förföljelsen av judar fortsatte under alla återstående år av Stalins tid och kulminerade med de 12 judiska läkarnas arrestering i februari 1953.

Historiker och kommentatorer har inte kunnat komma överens om vilka orsaker som framkallade den sena Stalinepokens judepolitik. Enligt en teori kan de antijudiska åtgärderna och återupplivandet av antisionismen betraktas som en hämnd för att Israel inte uppfyllde Moskvas förväntningar att bli en satellitstat. En annan uppfattning pekar på att sionsmens framgång med den judiska statens grundande väckte farhågor i Kreml för att de tre miljonerna judar i Sovjetunionen som potentiella sionister skulle kunna spela en viss roll som en femte kolonn i det kalla kriget. Det finns många, som helt enkelt skriver förföljelserna på Stalins, Berias och Sjdanovs antisemitism. Hur den i prästseminarium utbild-

de Stalin kände för judarna kommer också fram av Svetlanas memoarer.

De östeuropeiska kommunistregimerna följde naturligtvis lydigt det stora moderlandets exempel även när det gällde judepolitiken. Arbetskvoten uppfylldes högst i Tjeckoslovakien vid den stora skenprocessen mot Slansky och hans "kumpaner". Av de elva avrättade var sju av judisk börd och deras synd bestod i att de — enligt domen — som sionister arbetade för imperialismen. I Ungern, där partiledningens majoritet då bestod av judar, överkompenserades detta faktum genom att bland dem som deporterades från Budapest år 1951 en tredjedel tillhörde den mosaiska tron. För övrigt blev sionistiska föreningar upplösta redan år 1949 i alla östeuropeiska länder.

Chrustjovs förföljelser

De judiska läkarna frigavs efter Stalins död och attributet "kosmopolit" försvann från den kommunistiska ordboken, men judefrågans avstalinisering genomfördes aldrig. När Chrustjov uppräknade sin företrädares synder vid den XX:s partikongressen, nämnde han inte ett enda ord om förföljelsen av judar och om förintandet av det judiska kulturlivet. Chrustjov fortsatte annars att lösa judeproblemet i Sovjetunionen med samma metoder som Stalin, men han riktade förföljelserna mot ett annat skikt av judarna. För den allmänna varubristen utnämnde han svartabörshajarna som skyldiga och polisen lyckades varje vecka avslöja en eller flera ligor av sådana. De

flesta arresterade och dömda var judar, vilka angavs i tidningarna inte enbart med deras antagna ryska familjenamn utan inom parentes även med de gamla judiska. I många fall var synagogan den plats där olagliga geschäft drevs och rabbinen var ofta förmedlaren. Självklart stängde polisen sådana syndahålor och i vissa fall tände befolkningen själv eld på synagogan. Landsortstidningarna demaskerade regelbundet grupper av namngivna judar, som inte endast visade sig vara reaktionära och av barbariska vidskepelser besatta människor och alkoholiserade dagdrivare utan som medvetet arbetade mot det sovjetiska fosterlandet. Kronan på verket sattes 1963 i Kiev, där den ukrainska vetenskapsakademien publicerade ett verk med titeln "Judaizm bez prikras" — Judendomen utan förskönanande — illustrerad med karikatyrer i "Der Stürmer"-stil. Upprördheten i Västerlandet, även bland kommunisterna där, blev så stor att boken drogs in.

År 1962 förbjöd sovjetmyndigheterna tillverkningen av det judiska påskbrödet "mazoth" med hänvisning till hygieniska faror. Mazoth, som skickades av judiska organisationer i Västern sändes tillbaka, och likaså returnerades sändningar av judiska bönböcker.

Det var under Chrustjov-eran som Sovjetunionen lyckades vinna inflytande först i Egypten, sedan även i Syrien och i Irak. Kan man förklara Moskvas demonstrativt antisemitiska hållning som ett led i den sovjetiska utrikespolitiken i Mellersta Östern? Knappast. Nasser själv

har alltid varit mycket noga med att skilja mellan antisionism och antisemitism, och att judar i Sovjetunionen inte fick äta påskbröd gjorde troligen inte stort intryck på araberna.

Chrustjov förnekade ständigt och häftigt att det skulle existera diskriminering mot judar i Sovjetunionen. Försvinnandet av böcker och teatrar på jiddisch förklarade han med att de sovjetiska judarna inte längre var intresserade av detta språk. Han glömde troligen att enligt den officiella statistiken nära en halv miljon sovjetmedborgare angav jiddisch som modersmål.

Situationen på 1960-talet

Efter hårda påtryckningar från västerländsk opinion och som ett offer på den fredliga samlevnadspolitikens altare lät han senare trycka två böcker på jiddisch. Under de senaste tre åren har det kommit ut ytterligare tre böcker på detta språk i Sovjetunionen. Annars har de enda eftergifter som Kosygin—Bresjnevduon gjort i judefrågan varit att mazothtillverkningen tillåtits, processer mot judiska svartabörshajar har blivit sällsynta och Kosygin har vid en presskonferens i december 1966 lovat att judar som har sina närmaste anhöriga i Israel skulle få utvandringstillstånd. Några tiotal åldringar fick verkligen detta privilegium, men när krisen i Mellersta Östern blev akut inställdes också denna ytterst begränsade trafik.

Efter Stalins död har de östeuropeiska länderna gjort sig mer eller mindre själv-

ständiga i frågan om judeproblemetets lösning. Rumänien och Polen och i viss mån även Ungern har i all stillhet tillåtit utvandring till Israel. Partiledningen i dessa länder trodde att med minskningen av judarnas antal minskas själva problemets betydelse. De nya ledarna i Polen och i Ungern såg sig efter resningen 1956 tvungna till en avjudaisering av partistyrelsen, partiapparaten och regeringen för att minska partiets impopularitet. Sådana åtgärder genomfördes i Sovjetunionen, Rumänien och Tjeckoslovakien redan under Stalins tid.

Judefrågan aktualiserades om igen genom sexdagarskriget i Mellersta Östern. I den häftiga reaktion, som kommunistiska massmedia utvecklade mot Israel och mot dess judiska befolkning, var det svårt att avgöra om anklagelserna gällde enbart israelerna eller judar i allmänhet. Det verkade dock som en överraskning att i Polen, Ungern och Tjeckoslovakien en del av befolkningen — troligen ledd även av antisovjetiska känslor — tagit ställning för judarnas sak i Mellersta Östernkonflikten. I Prag och i Budapest såg sig regeringarna nödsakade att varna de intellektuella för allför öppna sympatyttringar. I Polen avskedades fyra höga officerare på grund av Israelvänlig hållning.

Med tanke på de perioder av antijudisk politik som förekommit i kommunismens historia är det förståeligt att man i väster blivit rädd för att judeförföljelserna skall återupptas i de kommunistiska länderna. Bortsett från mindre utsväv-

ningar har det dock inte kommit meddelanden om några nya aktioner, men atmosfären för judar i kommunistländerna har blivit kännbart kyligare, ännu kyligare än den var före Mellersta Östernkrisen.

För övrigt står i den Stora Sovjetiska

Encyklopedien under ordet ”judar” bl.a. följande konstaterande: ”Den leninistiska-stalinistiska nationalitetspolitiken för jämlikhet och vänskap har gjort att ”jude-problemet” inte existerar i Sovjetunionen.”

Pärmar för årgång 1967

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel. 08-21 00 49, eller genom insättning av kronor 7: — på postgirokonto 7 27 44.